

QUARTA PART
L'INDIVIDU HUMÀ

CAPÍTOL 8

LA INDIVIDUALITAT

L'objectiu de qualsevol ciència és arribar a explicar els perquè dels fenòmens singulars i concrets. De fet, quan es fan teories i s'utilitzen conceptes genèrics, com per exemple els de moviment o causa, això no té un objectiu en si mateix sinó que té l'objectiu d'arribar a tenir una comprensió adequada del fenomen concret com a manera de culminar el procés científic. Aquest també és l'objectiu per a la psicologia: al final el que interessa és contestar a la pregunta concreta i simple: per què aquest individu fa això? Aquesta pregunta posa de manifest el fet que la psicologia, com qualsevol altre ciència, pretén arribar a la comprensió –amb conceptes funcionals i com a coneixement complementari al coneixement psicològic ordinari– de la individualitat psicològica.

8.1. L'Aproximació Descriptiva

S'ha intentat contestar a aquella pregunta sobre el perquè del comportament individual de diferents maneres. La primera ha estat la de la psicologia diferencial que, amb una activitat pseudoexplicativa, ha suposat o ha donat a entendre que darrera la descripció sistemàtica amb tests i qüestionaris hi havia una essència individual, causant de les accions concretes dels individus. L'objectiu del test seria, precisament, detectar i objectivar aquella essència individual, en qualsevol dimensió.

En efecte, la psicologia diferencial, en la seva pràctica de descriure i classifi-

car els individus en dimensions d'intel·ligència o personalitat ha abonat la idea de l'existència d'una individualitat essencial i tancada en si mateixa que produeix modes d'acció concrets. És a dir, a l'hora de contestar al perquè d'una acció psicològica concreta, s'ha suposat una causa interna, genèricament identificada en termes de trets de personalitat, capacitat intel·lectual, tendències o pulsions instintives, etc. Això ha donat peu i, a més, ha perpetuat la idea que la individualitat és una essència, autònoma i autocontinguda, en alguna instància biològica o psíquica a cercar.

Hi ha, en aquest sentit, una cosa que és evident i que hauria de significar una revisió de les explicacions basades en els tests d'intel·ligència i els qüestionaris i tests de personalitat: no permeten mai explicar el perquè especialitzat i detallat del comportament d'un individu. En efecte, tots aquells utensilis de la psicologia diferencial donen una qualificació o posició genèrica del comportament sense poder predir-lo en el seu detall i singularitat. En altres paraules: la individualitat que denoten en termes de nivell intel·lectual o perfil de personalitat és una vaguetat, ja que en cap cas permeten contestar a la pregunta que realment interessa i que té a veure amb accions concretes.

Això es pot observar, d'altra banda, en els dos grans paràmetres descriptius: el diacrònic que intenta explicar els perquè lligats a l'edat i el sincrònic que ho fa lligant els perquè a les diferències en el ser individual actual. Respecte a la psicologia diferencial diacrònica cal dir que l'edat és presa com un correlat dels canvis essencials en el subjecte lligats a un suposat procés de maduració de caire sintètic neuropsicològic. Per aquesta raó, a la pregunta de per què un individu fa el que fa es contesta que ho fa per l'edat que té. Respecte de la psicologia diferencial sincrònica el concepte clau és el de capacitat per al tema d'intel·ligència o el de temperament, caràcter o personalitat per a altres temes relatius genèricament a la manera de fer. I, evidentment, a la pregunta de per què un individu fa el que fa, s'hi contesta que ho fa pel nivell intel·lectual que té o degut al seu temperament o personalitat.

Tal com hem assenyalat repetidament, les disciplines morfològiques poden oferir una aproximació descriptiva de les maneres de fer individual –més o meys genèrica– en termes intel·lectuals i de personalitat, en general. Però no poden explicar. Cal assumir el llarg camí d'estudi dels moviments i les causes per arribar a una comprensió científica de cada acció humana. Aquest llarg camí que s'ha presentat en els capítols anteriors porta inequívocament a una conclusió: que el que la psicologia diferencial dóna com a una essència o simplement com a una tendència o tendències generals de comportament és, bàsicament, una descripció d'unes consistències o d'uns equilibris individuals explicables només en termes de les causes que conflueixen en cada individualitat.

Dir això no és, entenem, irrellevant. Primer, perquè significa no admetre com a activitat vera d'explicació allò que és una descripció morfològica de les maneres de comportar-se. Segon, perquè significa plantejar-se cada fenomen en termes de les diferents funcionalitats o causes formals que marquen organitzacions qualitatives diferenciades en la naturalesa. Tercer perquè assenyala que és a partir de la causa formal que s'ha de procedir a estudiar els canvis quantitativs i evolutius, amb tots els factors i determinants que hi incideixen, i quart perquè s'exigeix

la consideració d'interdependències materials i finals i també d'interdependències eficients lligades a aquelles. Aquest entramat funcional no sembla obvia, però això és el que precisament fa una psicologia diferencial amb pretensions explicatives.

8.2. L'Aproximació Biologista

Dins de l'àmbit mèdic i tal com descriuen Delay i Pichot (1966) hi ha una llarga tradició de descripció de la personalitat amb trets lligats a l'anatomia o fisiologia humanes. Les anomenades *Tipologies* i *Caracteriologies* responen a aquell objectiu. Així, Hipòcrites parlava d'una estructura de personalitat apoplèctica i estructura tísica, segons les causes particulars de mort-ictus apoplèctic i tuberculosi, respectivament.

Galeno parlava de quatre temperaments segons el domini d'un dels quatre humors: temperament sanguini (predomini de sang), temperament colèric (predomini de bilis groga), temperament melancòlic (predomini de bilis negra), temperament limfàtic (predomini de limfa-humor aquós).

Kretschmer, més recentment, parlava de tipologies anatòmico-fisiològiques. Sheldon, per la seva banda, establí una tipologia basada en el desenvolupament dels tres fulls embrionaris: ectoderm (ectomorf=leptosòmic), mesoderm (mesomorf=atlètic i endoderm (endomorf=pícnic). Heymans i Wiersma, basant-se en una teoria de Gross sobre el funcionament de les cel·lules nervioses, van establir una altra classificació que combinava tres dimensions – Emotivitat, Activitat i Primarietat – segons els següents tipus estàndard: Amorfi, Apàtic, Nervios, Sentimental, Sanguini, Flegmàtic, Colèric i Apassionat.

Potser, però, les tipologies que haurien de merèixer una major atenció, d'acord amb el que s'ha dit al capítol anterior, són aquelles que atenen a les característiques neuro-fisiològiques dels individus. Així Pavlov parlava de dos nivells bàsics d'acord amb el que afirmen Delay i Pichot (1966). Un primer nivell comú als animals i a l'home, relatiu a les funcions d'inhibició i excitació ja comentats anteriorment i que donaríem peu a quatre grans tipus: equilibrat, excitable, inhibít, inert (inèrcia dels processos d'inhibició o excitació amb irradiació excessiva d'un procés sobre l'altre). Un segon nivell estaria relacionat amb la presència del llenguatge i, en conseqüència, a tenir només en consideració en l'home, i que donaria dos grans tipus segons el predomini del primer o el segon sistema de senyals, d'acord amb el model de condicionament paulovià.

Totes aquestes tipologies tenen en comú la idea que existeix un substrat biològic que determina la manera de ser individual, més enllà de tots els altres determinants i com un substrat comú a tots els individus. Ja hem assenyalat que una concepció naturalista dels fenòmens psicològics ha de prendre en consideració els determinants biològics, sobretot en allò referit al que tradicionalment s'ha emmarcat dins l'esfera afectiva. Això no obstant, cal dir que aquesta aproximació biologista a la individualitat resulta inadequada i insuficient. Inadequada perquè pretén explicar les característiques psicològiques amb una dependència única d'un comportament que esdevé, aleshores, com una essència creadora de fenòmens funcio-

nalment diferents, i insuficient perquè les tipologies res, o molt poc, poden dir de l'ajustament perceptiu i de l'enteniment humà; aspectes aquests imprescindibles a l'hora d'arribar a explicar les individualitats.

Neurofisiologia i Psicologia

A banda de l'aproximació diferencial de base biològica que acabem de referir, existeix una aproximació funcional ja apuntada diverses vegades en aquest curs i que ara convé tornar a citar. És l'intent de voler abastar tota l'explicació dels fenòmens psíquics amb una anàlisi només de l'eficiència material o, en la majoria dels casos, és l'intent d'aplicar el model reactiu biològic com a model psicològic. El trasllat del model de reacció als fenòmens associatius psicològics ha portat, tal com hem assenyalat en el capítol anterior, a la perplexitat i a l'absurd d'acabar acceptant que no es pot arribar a conèixer ni explicar en detall el perquè del comportament psíquic concret. Això va succeir abans per l'aplicació general dels models maduratiu, digestiu, de creixement o dels reflexos i torna a succeir ara quan s'adopta el model de reacció neurològica. Tots aquells models han portat i porten a la perplexitat per la raó simple, a bastament exposada, que s'apliquen models descriptius a qüestions explicatives o models explicatius a uns a fenòmens que no els corresponen. Serveixi de mostra l'opinió de dos autors –l'un filòsof i l'altre neurofisiòleg– representatius del pensar actual. Aquesta és la seva conclusió en el llibre *“The self and its brain”: El problema de la relació entre el nostre cos i la nostra ment resulta difícil en extrem (...) els autors d'aquest llibre consideren improbable que el problema arribi a resoldre's algun dia*” (Popper i Eccles, 1977/1985; pàg. IX). Es pot afirmar que des de la perspectiva del que podríem anomenar “ètica científica”, és inacceptable que el resultat final teoria sigui que no es pot saber o no es pot conèixer. També és inacceptable que les teories i els supòsits dualistes i biològics impedeixin l'accés cognoscitiu alternatiu al tema nuclear de la consciència i la psique humana.

Ha succeït i succeeix, però, que davant la perplexitat de no poder explicar suficientment l'evolució i la diferenciació individual amb aquells esquemes i a falta d'un de millor s'ha acudit a un refugi: el de la interdisciplinarietat. Aquest sembla ser l'estadi superior de creació científica actual. Això no obstant, cal deixar ben clar que la interdisciplinarietat no significa res si no es diferencien primer, precisament, les formes de comportament que justifiquen l'existència de les disciplines funcionals, conjuntament amb la identificació del tipus de coneixement que produeixen altres disciplines amb caire descriptiu o formalista.

Molts científics acostumen a coincidir en la necessitat d'una visió interdisciplinari del comportament humà i aquesta és, sens dubte, la visió que justifica l'actual onada de treballs dins les anomenades neurociències. Això no obstant, la interdisciplinarietat que no defineix tots els moviments i totes les causes no té res a dir, llevat d'apuntar que cal una visió integrada de la naturalesa. Però això, mentre no es faci el vertader treball d'explicació, no significa res. És més, pot significar la instal·lació dins dels models explicatius actuals dualistes i antinaturalistes que afecten la psicologia i demés ciències humanes. Plantejat amb interrogants: què pot voler dir interdisciplinarietat per a un fisiòleg que postula que l'home és un

autòmat, o per un terapeuta que considera que la psique és un producte directe de l'activitat bioquímica del cervell? Què pot voler dir interdisciplinarietat per a un científic que adopta el model maduratiu i de creixement orgànic per a un fenomen que no és, com a tal, orgànic?, o què pot voler dir per a un reduccionista, en general? Què pot voler dir interdisciplinarietat per als científics que neguen el caràcter científic a la psicologia? o pels auto-anomenats humanistes que anomenem científisme tot el que significa una aproximació naturalista a l'home?

Volem dir aleshores: la interdisciplinarietat no és quelcom positiu si no s'especifica què s'entén per naturalesa humana i naturalesa en general en la seva unitat i diversitat, i no s'explica tot el seu entramat funcional.

Acabem d'assenyalar que l'aplicació del model biològic per entendre els fenòmens psíquics i la seva mateixa evolució ha estat inadequada i ha portat, a més, al fracàs i al desànim científic. Ara bé, els efectes de l'aplicació d'un model a un lloc on no correspon ha comportat un altre efecte negatiu: la desconsideració del comportament psíquic com a determinant del comportament i l'evolució biològica. En aquest sentit volem fer les consideracions següents:

L'aportació de la psicologia en la comprensió del funcionament de la reactivitat orgànica rau en mostrar com les associacions determinen eficientment la conducta biològica. Dit amb altres paraules: allò que els biòlegs anomenen medi –quan volen referir l'univers psicosocial d'un organisme– no són estímuls sinó el comportament psíquic. Si prenem, en aquest sentit, l'esquema de causalitat proposat, no són els estímuls que causen eficientment les reaccions orgàniques, sinó que són les associacions psicològiques que les determinen eficientment. Afirmar això contrasta fortament amb l'experiència de llegir un manual de fisiologia –com, per exemple, el de Guyton (1988)–, que quan s'observa que l'organisme reacciona amb regularitat, en lloc de pensar que són els condicionaments temporals –el comportament psíquic– les que regulen, creuen que la regulació és una qualitat intrínseca del sistema i engendren artefactes pseudoexplicatius com l'anomenat “rellotge biològic” que no es altra cosa que un nom que denota la regularitat però que no l'explica. Per aquesta raó, normalment, els fisiòlegs acaben per adoptar la idea del cervell com si fos una màquina amb regles –programes, esquemes, etc– autocontingudes, quan és evident que el cervell no és una màquina amb programes preestablerts sinó un òrgan amb un funcionament vital interdependent respecte de tots els altres comportament que configuren la naturalesa.

El mecanicisme imperant en la fisiologia és, però, el que justifica afirmar coses tals com que pels nervis corren missatges o que per les sinapsis salten informacions, i altres coses semblants. Aquest és un llenguatge màgic i antinatural que només la moda cibernètica i la mentalitat tecnològica actual poden suportar.

Hi ha, d'altra banda, múltiples aportacions en la literatura científica que mostren la modificació del funcionalisme orgànic com a resultat d'un condicionament o de l'aprenentatge psicològic, en termes més generals. Uns bons exemples d'aquesta literatura són l'obra de Falkner i Tanner (1978-1979) en la que diferents autors afirmen que existeix una dependència neurofisiològica respecte dels aprenentatges psicològics, els treballs de Bandura (Bandura, Taylor, Williams, Mefford i Barchas, 1985; Bandura, O'Leary, Taylor, Gauthiuer i Gossard, 1987; Wiendefeld, Bandura, Levine, O'Leary, Brown, Raska, 1990) que mostren la determinació

de determinades actuacions cognocitives i d'afrontament sobre la producció de substàncies en l'organisme, i el suggeridor article d'Alkon (1989) en el que es descriuen canvis morfològics i funcionals o canvis en les connexions neuronals, lligats a processos psicològics. Cada dia es reporten més evidències d'aquesta determinació psicològica sobre el funcionament orgànic concret. Això no obstant, aquestes evidències són, sovint, utilitzades com a justificació de les concepcions localitzacionistes de l'activitat psíquica. Així, per exemple, s'interpreta que els canvis reactius fisiològics constitueixen la seu o la base de l'aprenentatge o de facultats tals com la "memòria"; tal com ho fa Alkon, en l'article citat més amunt.

Cal convenir, però, en primer lloc, que els canvis en l'activitat nerviosa són canvis determinats per l'activitat psíquica i no a l'inrevés. Això significa que "recordar", per exemple, és essencialment una activitat d'ajustament psicològic i que els canvis que l'acompanyen no són els responsables d'aquesta activitat sinó més aviat, si es vol parlar així, aquesta és la responsable d'aquells. El que se suggereix, aleshores, és que en els enfocaments neurofisiològics reduccionistes sovint hi trobem científics que s'entesten a seguir mirant i interpretant amb esquemes reactius comportaments que no ho són. I això és degut al fet que en lloc de definir la seva activitat investigadora pel tipus de comportament que observen, ho fan pel lloc on l'observen i pensen que si miren el cervell o l'organisme, només en pot resultar fer biologia. L'alternativa és clara: **no és una qüestió d'on es mira sinó de què s'hi mira**. Es pot mirar el cervell amb mentalitat reactiva o amb mentalitat associativa i això és el que cal decidir. Si no som conscients d'això, aleshores en resulten esquemes interpretatius que, com els de l'ordinador, pretenen reduir tota la qualitat i complexitat del comportament humà a uns esquemes de commutació electrònica.

Les interpretacions en termes d'emmagatzematges, codificacions i descodificacions encara plantegen un altre interrogant i és: quin tipus de coses s'emmagatzemen i sobre quina base es converteixen els impulsos nerviosos en "senyals" o "codis", o en records? De fet, l'únic que s'observa són canvis reactius i connexions reactives condicionals a les consistències d'estimulació. Per tant, això no diu res del tipus d'ajustament psicològic que s'està duent a terme. És a dir, en els termes que hem estat emprant, no es pot parlar de la finalitat ajustativa que s'està operant. Els canvis condicionals són canvis reactius inespecífics i neutres respecte d'aquelles finalitats o orientacions ajustatives. Com a màxim es pot argumentar que hi ha una "territorialització" dels canvis condicionals. En tot cas, això no implicaria altra cosa que el reconeixement de la neutralitat del canvis reactius en relació als diferents tipus de comportament en què cada subjecte es pot especialitzar.

Encara és més greu la conseqüència d'aquest pensar, que deixa la ment o l'esperit com a una entitat que "considera" les informacions i pren decisions com si l'esperit o la ment fossin uns homuncles o homenets dins la closca. Cosa que ja mereix el nostre comentari.

El que hi ha de cert dins la fisiologia del sistema nerviós, com de qualsevol altre sistema, és que, analitzat biològicament, és un sistema de reaccions que és la base material i elemental de la psique però que no pot ser qualificat com a "regulador" ni com a controlador, ni com a decisor de res. Són les associacions psíquiques -condicionaments, percepcions i enteniments-les que regulen, controlen i decideix-

en. I la ment, l'esperit o la psique –presos tots com a sinònims– són una forma d'organització diferenciada de la naturalesa la qual determina eficientment la forma biològica, explicant la concreció de la reactivitat orgànica.

Si ens preguntem com regula la ment el sistema nerviós i els altres sistemes orgànics, aleshores ens hem de remetre als nivells funcionals d'associació i configuració descrits anteriorment i a tots els factors de camp que poden explicar les variacions quantitatives en la regulació, ja que la ment és un comportament que integra la reactivitat orgànica dins d'un ordenament funcional ontogenètic d'un valor ajustatiu netament superior al reactiu. És precisament en l'estudi del comportament psicològic i de la manera com aquest determina eficientment la reactivitat neuronal, com es pot avançar per uns camins naturalistes d'explicació de la interacció entre la psique i el cervell.

Hi ha un aspecte complementari i molt suggeridor de cara a constatar la perplexitat dels enfocaments biològics. Sovint, i com a exemple serveixi la referència a l'obra recent de Carlson (1993), es parla de “conducta” i es diferencia ment de conducta, com si aquesta última només pogués indicar les respostes motores que fa un organisme. Això és degut, en gran part, a la concepció conductista metodològica que afirmava que només es podia estudiar la conducta com a manifestació muscular i esquelètica dels suposats processos interns. Cal convenir, aleshores, que postular l'existència d'una entitat fantasmagòrica de la que només se n'observen els efectes és mantenir una concepció completament espiritualista de l'home i donar un significat completament mecànic a la conducta.

D'altra banda, reduir la ment a conducta sense especificar la seva qualitat diferencial –com ha fet el conductisme radical– és també inadequat ja que hi ha respostes que són conductes motores –reflexos motors i conductes instintives– i no són psicològiques i, d'altra banda, hi ha l'accepció del mot “conducta” o “comportament” que no té una relació unívoca amb el que és psicològic. Cal convenir que definir allò psicològic com a conducta i així voler diferenciar-ho d'altres fenòmens és una decisió nefasta. És nefasta perquè tot és conducta. És conducta l'intercanvi químic a la sinapsis, és conducta l'estimulació reverberant d'un circuit neuronal, ho és el condicionament del sistema immunològic i ho és l'acord social sobre com preservar les tradicions, per exemple. Conducta o comportament són conceptes sinònims que s'han d'utilitzar per definir el caràcter general de la naturalesa que és mòbil, que canvia o que funciona. Per aquesta raó és tan important definir la psicologia com l'estudi del comportament associatiu, indicant el caràcter comportamental de la psique, però també la seva qualitat essencial bàsica que distingeix aquell comportament d'altres comportaments.

Aquesta consideració que acabem de fer no és irrellevant, ja que el lector haurà observat com aquest parlar en termes de ment i conducta com a dos entitats diferenciades forma part de les classificacions teòriques dins la psicologia actual.

La determinació eficient de la conducta psicològica sobre la biològica és encara més notòria si ens centrem en l'explicació de l'evolució ontogenètica del sistema nerviós d'un ésser humà. Ens remetem a un text significatiu:

*“Plasticitat és un concepte necessari en qualsevol teoria sobre el funcionament cerebral (...)
Els estudis en l'àrea de la neuroquímica han indicat que alguns dels sistemes subcel·lulars*

relacionats amb els transmissors i el seu comportament són modificables i aquests proporcionen, segurament, els mitjans amb els quals es pot aconseguir la modificació dels circuits cerebrals (...) Els estudis realitzats han establert que l'estructura anatòmica del cervell és una estructura plàstica i que ofereix un grau remarcable de reorganització en determinades circumstàncies" (Lynch L. i Call C., 1979); p. 126 -138).

Aquests fragments d'un treball de valoració del creixement del sistema nerviós serveixen per suggerir la necessitat d'atendre la determinació eficient psicològica sobre el funcionalisme cerebral com a una part de l'activitat explicativa dels biòlegs; cosa que comporta exigir a la biologia i, més concretament a la fisiologia, que se situï en unes altres coordenades, no ja en relació a la impertinència explicativa dels esquemes biològics per entendre els fenòmens psicològics, sinó també en relació a la necessitat de diferenciar entre causes i, concretament, en considerar la ment com a causa eficient biològica. Sens dubte que aquest és el millor camí per arribar també a la comprensió de la individualitat en l'ordre biològic i en la seva globalitat.

8.3. L'Aproximació Psicològica Naturalista

No cal dir que, des de la nostra perspectiva psicològica, a l'hora de contestar perquè un individu fa tal cosa, cal explicar en primer lloc la naturalesa formal de l'acció concreta; en segon lloc cal descriure la seva finalitat adaptativa; en tercer lloc cal especificar la força de l'acció incidint sobre els factors de camp i cal, finalment, especificar els determinants eficients que permeten arribar a la concreció de la forma i de la variació d'aquesta. Això és el que s'ha suggerit al llarg dels capítols precedents i el que actua com a principi rector de l'explicació del comportament individual i particularitzat. Aquesta manera d'arribar a la individualitat es presenta com a molt més adequada, donada la seva atenció a la complexitat organitzativa de la naturalesa humana i el respecte al seu caràcter dinàmic.

Aquesta aproximació no és fàcil ja que apunta vers la consideració de la interdependència de tots els comportaments com a tals i en la seva afectació mútua, en tota la singularitat de l'existència de cada individu. Ara bé, és possible apuntar dos grans aspectes analítics que fan possible una guia de l'acció explicativa del comportament psicològic concret. El primer relatiu al caràcter molar o molecular de l'anàlisi psicològica i el segon, relatiu a la integració funcional psicològica en cada individu concret.

Molaritat i Molecularitat en l'Anàlisi Psicològica

La psicologia evolutiva s'ha caracteritzat per la presentació d'estudis segmentats del comportament individual atenent a diferents períodes de l'existència d'un individu, des de la descripció per edats cronològiques o qualificades (infància, adolescència, joventut, etc), fins a la descripció del cicle vital sencer. Aquesta és una lògica expositiva de la qual ja hem donat referències. Però, d'altra banda, s'ha

realitzat una aproximació a l'evolució en termes més funcionals, encara que més situacionals i més segmentaris, a part de més experimentals –tal seria el cas de les aproximacions de caire conductista del mateix Skinner, però especialment de Bijou i Baer (1961/1973), Reese i Lipsitt (1970/1975, 1979/1981) entre altres entre els quals podríem incloure Staats (1971).

Probablement aquestes dues aproximacions a l'evolució, més enllà de les limitacions i les diferències teòriques, representen també a dos tipus d'anàlisis; el primer caracteritzat per ser un estudi més molar i el segon, per ser un estudi més molecular. Aquest és un aspecte que volem subratllar ja que la dimensió de molaritat versus molecularitat no ha de ser un motiu de desacord, sinó més aviat un motiu d'acord i una base de complementació en la recerca. Un exemple pot posar-ho de manifest: una cosa és que un nen vagi a l'escola i una altra és que a l'escola se li ensenyi de manera adequada. En el primer supòsit, anar escola significa que hi ha una determinació social a fi que els individus d'un grup aprenguin uns continguts cognoscitius. Una altra cosa és, però, que aquests continguts siguin més ben ensenyats, o més o menys ben apresos per un individu concret. Això planteja el fet general que la cultura determina eficientment els condicionaments, les percepcions i els enteniments dels individus d'un grup, però hi ha diferents nivells de determinació i és necessari tenir-los tots en compte a l'hora d'explicar el per què d'un comportament psicològic concret.

Dir que l'escola, la llar o el veïnatge són variables o determinants del desenvolupament individual és situar-se en una anàlisi molar: que hi hagi escoles significa que es podran aprendre determinats continguts. Però que s'apregui més bé o més malament depèn de les condicions més específiques d'aprenentatge.

Parlar, aleshores, de molaritat o molecularitat vol dir que es realitza tota l'anàlisi psicològica atenent uns nivells més genèrics o més específics, respectivament. En tot cas, entre la màxima generalitat i la màxima especificitat hi ha d'haver l'eix vertebrador d'un esquema d'explicació comú.

Cal dir també que les anàlisis més molars donen compte de la perspectiva més diacrònica d'anàlisi dels individus ja que descriuen les pautes d'actuació social al llarg de la vida d'un individu i, sobretot, de la fase de culturalització i humanització, en general. En aquest sentit, en l'explicació de les diferències individuals, l'anàlisi molar posa la seva atenció en els determinants socials més genèrics com són l'ambient familiar, l'escola, la religió i altres per delimitar, a grans trets, la formació de condicionaments, percepcions i enteniments individuals. En canvi, l'anàlisi més molecular s'acostuma a centrar, en una visió sincrònica, en els actes d'ajustament individualitzats que es donen en un marc general de desenvolupament però incidint en les relacions més detallades que sustenten la humanització d'un individu.

La Integració Funcional Individual

L'accés a l'explicació del comportament més concret de cada individu requereix encara un altre i definitiu pas: arribar a la seva singularitat quant a la integració dels condicionaments, les percepcions i els enteniments, en una situació concreta, considerant i suposant l'existència de determinants eficients de tot ordre,

en aquella situació. Per aquesta raó, l'anàlisi més individualitzada no és aquella que pren en consideració un fenomen d'ajust psíquic concret sinó aquella que pren l'individu com un conjunt integrat d'ajustaments; és a dir, aquella que contempla la individualitat psicològica com una confluència de condicionaments, percepcions i enteniments, en tota la seva variació quantitativa i, això no obstant, en una unitat funcional.

Respecte d'això volem dir que tota l'organització funcional psíquica en termes de fenòmens, paràmetres, variacions i determinants és una representació funcional neta, però la realitat del comportament psíquic, tal com es dona normalment és en brut. Aquest concepte, però, no vol significar altre cosa que la necessitat de tenir en compte que el comportament en les situacions ordinàries és el resultat integrat i singularitzat de tota l'anàlisi funcional psicològica. És per això que, en aquest apartat, descriurem situacions d'integració de comportaments en els diferents nivells i finalitats a fi d'assenyalar la seva complexitat i com a mostra del tipus d'abordatge del comportament psíquic que ha de resultar definitiu per fer front a la individualitat psicològica i el seu comportament concret.

Integració entre els Nivells d'Associació Rígida i Associació Canviant

Hem insistit en el doble nivell que comporta el percebre lligat a les consistències d'ocurrència i a les consistències dels valors d'ocurrència. Ens reafirmem en aquesta diferenciació, tant per l'evidència de fenòmens qualitativament diferenciables –anticipació simple *versus* anticipació coincident, per posar un exemple dels dos nivells– com per la naturalitat amb què aquesta diferenciació integra el fet que la sensibilitat humana constitueix la font tant de la presència d'elements als quals respondre condicionadament, com de la presència de valors d'estimulació canviant –moment a moment. En la conducta diària i ordinària dels subjectes humans es pot donar o un nivell o l'altre i, en ocasions, donar-se de forma integrada. Pensem, particularment, en les situacions esportives. Per exemple, en la gimnàstica rítmica es dona tant la simple orientació temporal al compàs de la música, com l'orientació temporal respecte del moment en què una anella tornarà a contactar amb el terra després d'un llançament. Creiem que aquesta situació és representativa de la “plenitud” perceptiva que comporta l'esport. Ritme i automatismes rígids es troben contínuament lligats a la percepció de la velocitat i el moviment dels objectes i del propi cos.

La gimnàstica rítmica també ens serveix per a il·lustrar el fet de la interdependència d'un nivell i de l'altre. En efecte, un mal llançament pot obligar a un desplaçament tal que faci impossible la continuació de l'execució prevista inicialment. Les gimnastes han de tenir aleshores cadenes substitutives a fi de poder retornar el ritme i la cadena motora bàsica entrenada. Quan, d'altra banda, les cadenes perceptivo-motrius són quelcom que exigeix la coordinació de dues persones s'ha de realitzar l'ajustament d'ambdues a un únic patró d'actuació, de tal manera que els canvis en l'execució d'un d'ells –per error o per les variacions naturals d'aquesta– és un nou element o un indicatiu que obliga al canvi o a la covariació en l'altre; de no ser així aquells canvis queden com un simple element que inhibeix la coordinació pròpia i la del contrari o que provoca la distracció i l'error.

D'altra banda, tant en la interacció quotidiana com en l'estudi i el coneixements científic i artístic es dóna, potencialment, una sobreposició dels nivells d'ajust psicosocial descrits en termes d'enteniment i d'interpretació.

Pensem novament en les situacions esportives. En elles el plantejament i l'execució d'una jugada es poden veure trencats per un element nou que obliga a un reposicionament de tot els jugadors, sota pena de perdre el control de la situació. És més, normalment, com dèiem, els entrenadors procuren alligonar els jugadors sobre la necessitat d'estar subjectes a tots els elements que configuren la jugada i que poden canviar de moment a moment. Així, es treballa sempre sobre un patró rígid però que pot exigir correccions i reposicionaments segons el curs de la jugada.

El mateix succeeix en la interacció quotidiana entre les persones, on al costat de maneres rígides de comportament sorgeixen la ironia i el matís gestual que exigeixen un retoc de la relació. Pensem, per exemple, en cultures com la mexicana on normalment la interacció entre els individus pot passar d'una relació formal rígida al joc més subtil que es coneix per "albur" i que significa que cada paraula o cada gest transformen tota la relació en un joc on tot pot tenir sentits i connotacions diferents.

Quelcom similar succeeix en la ciència. Hi ha qui confon ciència amb rigidesa i estabilitat referencial. Però el discurs científic passa contínuament de referències i descripcions a interpretacions, cosa especialment notòria quan s'introdueixen metàfores i models explicatius.

Potser, per últim, cal fer esment de l'enorme diversitat que hi ha entre els individus humans, que comporta no només diferents interpretacions de les coses – aspecte fonamental per entendre la manera particular com cada individu es relaciona amb tots els universos humans –, sinó desnivells d'adaptació; és a dir: actuacions entenimentades on altres fan interpretacions i viceversa.

Aquests dos nivells funcionals psicològics presents en l'ajust psicofísic i psicosocial comporten, doncs, una complexitat situacional potencial que cal tenir en compte a l'hora d'explicar l'ajust psicològic individual.

Integració entre Paràmetres d'Adaptació Psicosocial

Una integració paramètrica digna de ser destacada és la que es dóna entre el coneixement o la interpretació modal d'una banda i el coneixement i la interpretació témporo-modal de l'altre, amb especial referència a la interacció entre humans.

L'anomenada "conducta governada per regles" (Skinner 1969/1979) il·lustra la mediació i facilitació referencial no només de condicionaments i execucions psicofísiques sinó també de les psicosocials. És a dir, es mostra com un enteniment modal pot facilitar la interacció social que nosaltres hem descrit en el paràmetre témporo-modal.

"Molts proverbis i màximes són descripcions crues de les contingències de reforçament social i no social, i els qui les observen cauen sota un control més efectiu del seu ambient. Les regles de la gramàtica i l'escriptura posen en joc, més enèrgicament, certes contingències de reforçaments verbals. La societat codifica les seves pràctiques ètiques, legals i religioses de tal manera que, en seguir un codi, un individu pugui emetre una conducta apropiada d'acord

amb les contingències socials sense haver estat mai exposat a elles directament” (p. 117).

En aquest sentit, cal prendre el paper de la informació i de les instruccions com una manera com la societat humanitza profundament un subjecte i el prepara per a les situacions més variades amb tots els aspectes que la componen. Les instruccions i la referenciació verbal, en general, és útil als aprenentatges i actuacions professionals, a les relacions interpersonals i a la planificació d'actuacions individuals. D'altra banda, les instruccions poden prendre en consideració aspectes morals o estètics, interessos personals o col·lectius, etc., de tal manera que la referenciació lingüística abasta tots els aspectes de les actuacions individuals.

Un àmbit experimental d'interès actual se centra, particularment, en la relació entre les instruccions rebudes i les contingències de les pròpies accions en tasques com les de discriminació condicionada (Martinez-Sanchez i Ribes, 1995), de cara a determinar el control que les instruccions poden exercir sobre tasques intel·lectuals. En aquesta mateixa línia de treball (Ribes, Cabrera i Barrera, 1997) s'arriben a formular principis psicològics molt específics i potencialment útils com quan s'afirma que les descripcions verbals tenen efectes positius de cara a la transferència de coneixements quan es realitzen després d'una tasca concreta y la tasca a la que s'apliquen és similar; en altres casos els efectes de mediació generalitzadora del llenguatge és menys efectiva.

No podem endinsar-nos en recerques concretes però sí que podem fer unes consideracions generals per il·lustrar el fet de la integració entre enteniments i interaccions. En la vida quotidiana dels humans, existeixen els dos paràmetres d'enteniment psicosocial proposats –interactiu i cognoscitiu– i que donen compte d'universos d'adaptació diferenciat i que, fins i tot, poden ser contradictoris. Això provoca sovint conflictes i somatitzacions per la indecisió i el dubte que creen. En efecte, en molts humans el procés d'humanització no es redueix a interaccions amb els altres sinó que significa el domini de proposicions, teories i ideologies i, fins i tot, creences. Això fa que les interaccions es trobin sempre contextuades **pel que se sap** respecte del que ocorre en la vida quotidiana, de tal manera que se'n realitza un ajust complex a nivell interactiu i cognoscitiu a la vegada. Així, qualsevol convenció cognoscitiva que estigui sotmesa a desmentiment observacional o interactiu pot comportar una pèrdua de força per la no correspondència entre l'enunciat teòric i el que succeeix.

De fet, cada cultura presenta maneres diverses de contrastar el saber cognoscitiu amb l'interactiu i de la manera de fer-ho en depèn la salut dels individus. Malinowski (1982) presenta una excel·lent mostra de com en una determinada cultura es professa un mite i com els individus el varien en funció de les experiències concretes que els ocorren; cosa que es fa amb tota naturalitat psicològica i sociològica. Igual succeeix a la cultura occidental on, per exemple, les creences sobre la naturalesa humana conviuen amb teories de l'evolució i amb observacions quotidianes dels animals que actuen contradient les suposicions sobre la diferència qualitativa entre l'home i els animals. De la mateixa manera, es pot estar convençut de la teoria de l'evolució i tractar el animals com a objectes i, viceversa, refusar aquella possibilitat de continuïtat evolutiva i tractar els animals com a persones.

Aquest comentari no vol més que indicar la convivència entre els dos

paràmetres d'enteniment, la seva autonomia i el potencial conflicte que se'n pot derivar, depenent dels mateixos criteris socials de resolució i els condicionaments concrets a què un humà hagi estat sotmès.

Més enllà d'aquesta dualitat paramètrica hi ha l'ajust interpretatiu que resta com la manera natural de fer front a totes les contradiccions entre el que es fa i el que es pensa i, també, fer front a les contradiccions en el mateix pensar.

Una descripció de l'existència de regles i estereotips referencials en la vida quotidiana i els seus efectes en les trobades i el comportament interactiu entre individus, es pot trobar en un estudi recent (Jones, 1990). En tot cas, pot ser molt útil acabar recordant que, en la majoria d'activitats humanes, hi ha una preparació per a l'acció que consisteix en aprendre esquemes d'actuació i memoritzar-los a fi que regulin l'acció futura. Tal és el cas de l'aprenentatge de la tàctica a seguir en un partit o l'estratègia de venda d'un producte a un client.

En general, podem dir que el llenguatge permet fer plans o estratègies, preveure modes d'actuació i contingències; això té una gran rellevància adaptativa i constitueix una part fonamental del comportament dels humans. En tot cas, cal deixar ben clar que la previsió i la regulació que ens permeten la referenciació lingüística no és una facultat sobrenatural ni l'expressió d'una cosa interna i fantasmagòrica; és una dimensió adaptativa que en mediatitza una altra, essent ambdues comportament psíquic. Això és important perquè conceptes com "atribució" o "representació" –d'ús freqüent en psicologia social– no són cap fenomen estrany ni ocult; són el mateix referir o interpretar, que actua mediatitzant l'acció interactiva en la vida quotidiana.

Integració de Finalitats

Els tres grans universos d'ajust psíquic es defineixen nítidament segons el comportament que exigeix adaptació. Això no obstant, en la majoria de situacions humanes hi ha una barreja de finalitats adaptatives i –el que és més important– l'ajust psicosocial acostuma a exigir l'ajust a les altres finalitats com a criteri d'ajust propi. No en va es valora l'individu equilibrat que mostra autocontrol emocional, domini de les habilitats perceptivo-motrius i concentració en el joc o la interacció social que se li demana.

En aquest ordre de coses, destaquem algunes integracions de forma genèrica per tal d'assenyalar les múltiples concrecions de la integració final psicològica.

Integració psicobiològica i psicofísica. Partim de la idea que la conducta psíquica es dona en base a uns elements que són les diferents maneres o modalitats orgàniques de reaccionar. Potencialment, aleshores, tots els canvis reactius poden constituir la base material de la conducta psíquica. Des d'aquesta perspectiva i atenent els dos universos d'adaptació Psicobiològica i Psicofísica, poden sorgir situacions d'integració que mostrin la complexitat de la conducta humana en la vida ordinària.

Dues situacions poden il·lustrar aquesta integració: una de nivell associatiu i l'altra configurativa.

Dins les recerques sobre "neurosis experimentals", citades anteriorment, es va realitzar un treball on l'ambigüitat d'una figura i els condicionaments previs,

coincidien en provocar una situació de condicionament i percepció, amb caire conflictiu.

En un famós experiment, Shenger-Krestovnikova (1921) va presentar unes figures geomètriques, exigint una discriminació entre elles. Un cercle s'havia aparellat amb menjar, i una el·lipse restava com a un estímul sense cap relació d'ocurrència amb el menjar. Amb posterioritat, van presentar unes figures ambigües que eren circulars i el·líptiques a la vegada i que podien oscil·lar entre les figures inicials. Es va informar que, en aquestes condicions, els gossos sotmesos a aquella ambigüitat presentaven uns símptomes qualificables de neuròtics.

Aquest treball és suggeridor respecte d'altres situacions potencials i molt possibles —en la vida diària— en què la irresolució perceptiva i els propis condicionaments comporten un estat d'alteració o, fins i tot, de malaltia. Volem destacar com a contrapunt que, en la majoria de situacions esportives, no es donen aquest tipus de conflictes ja que normalment es resolen decidint-se per una acció o una altra, davant d'una ambigüitat. Aquesta resolució contínua potser pot explicar la manca de neuroticisme que té el jugar. Cosa que no es podria dir respecte de la situació en què un jugador no pot saber si jugarà o no, si el seu rendiment serà bo o no, i altres situacions d'ambigüitat neurotizants, no pròpiament perceptives-psicofísiques i sí perceptives-psicosocials.

L'altra mostra de la integració entre percebre i condicionament sorgeix d'observar com en la vida diària, els mateixos elements i valors d'estimulació merament perceptiva són a la vegada elements i valors de condicionament.

Es pot il·lustrar la condicionalitat configural de les reaccions emocionals amb l'experiència de l'audició d'un tren que s'acosta al lloc on es troba un subjecte. El soroll diferencial del tren en intensitat i freqüència dels sons, permet anticipar el moment de la seva arribada i, en la mesura que un es trobi en una posició perillosa, modular unes reaccions emocionals progressives. En aquesta situació existeix, per dir-ho així, una determinació canviant de la por pels indicis de velocitat del tren.

Potser un aspecte derivat i interessant pel seu interès aplicat, rau en determinar com una alteració orgànica produïda condicionadament comporta alteracions de l'actuació perceptiva. Tothom sap que en una situació com la descrita, en la mesura que es percep la velocitat del tren que s'acosta, és més fàcil que els individus s'atabalin i facin coses —que normalment farien amb precisió— amb un desajust notable, més gran com més pròxim es trobi el tren. Una situació equivalent és la que es produeix en partits de bàsquet; per exemple quan la precisió en els tirs lliures es veu minvada per l'alteració emocional lligada a la por de fallar en un partit decisiu. Això té una explicació nítida a partir del concepte d'inhibició que descriu de quina manera un estímul emocional altera l'execució perceptivo-motriu.

Integració psicobiològica i psicosocial. Cap situació il·lustra millor aquesta integració de finalitats que el condicionament operant skinnerià. En ell, tal com hem dit, s'estudiava l'ajust psíquic a allò convingut socialment i representat per la norma de prémer la palanca per aconseguir menjar. Ara bé, ja en aquesta situació més bàsica es donava una integració entre un condicionament positiu i un enteniment interactiu; això és així pel fet que menjar és una necessitat biològica i, en

conseqüència, prémer la palanca no era només una acció entenimentada sinó també una acció condicionada; es a dir, la palanca esdevenia estímul condicionat respecte del menjar.

Quan es va estudiar el procés d'evitació, va succeir el mateix. Hi havia un enteniment però a la vegada hi havia, normalment, un condicionament aversiu. I el mateix cal dir del càstig; és un enteniment però a la vegada és un condicionament aversiu.

Aquestes curtes referències al condicionament operant tenen un extraordinari poder il·lustratiu. L'educació dels humans ha estat i és encara una educació que barreja l'enteniment amb el condicionament positiu i, sobretot, negatiu o aversiu. El reforçament skinnerià té el valor d'haver mostrat aquesta implicació d'una transcendència explicativa inapel·lable respecte del comportament concret dels individus.

Un aspecte prou interessant lligat al procediment de condicionament operant i a qualsevol altre que integra condicionament i enteniment o cognició és el dels efectes enfortidors dels condicionaments positius sobre els aprenentatges i la seva retenció. La psicologia tradicional ha posat de manifest aquest fet que Delay i Pichot (1966) resumien així:

“Els elements que es retenen millor són aquells que tenen una coloració emocional agradable per al subjecte i després venen els que la tenen desagradable. Els elements oblidats amb major rapidesa són els que tenen una tonalitat neutre” (p. 199).

Des de la psicologia social hi ha conclusions observacionals que denoten la importància de la integració entre condicionaments i ajust psicosocial en general. En aquest sentit reproduïm un text d'Argyle (1988/1990):

“Les relacions (interpersonals) produeixen efectes profunds en la felicitat i en la salut tant mental com física. El matrimoni és la relació que té efectes positius majors, especialment entre els homes. S'ha demostrat que les relacions amorteixen els efectes de l'estrès de diverses maneres. Per contra, la pèrdua o absència de relacions és una font molt important d'estrès, mala salut i mortalitat” (p. 244).

No cal dir que la manera més molecular com es produeixen els efectes positius és un tema prou complex i singular en cada cas. Ara bé, cal admetre que el matrimoni —en cas de funcionament normal— significa possibilitat de condicionaments positius i de contracondicionaments per camins diversos. Des de les relacions sexuals fins a les comunicacions terapèutiques dels problemes i inquietuds, passant per les activitats que comporten distracció i entreteniment, hi ha vastes possibilitats de recuperació de l'equilibri individual.

Tal com relata el mateix autor citat, el sol fet de tenir relacions interpersonals ja té efectes positius, fins i tot terapèutics, en els individus occidentals; cosa que ve a confirmar la idea que el sol fet de poder comunicar-se, amb l'enorme poder referencial del llenguatge, ja significa la possibilitat d'esmoreir contínuament els conflictes i problemes de tot ordre que sorgeixen en la vida diària.

El concepte d'integració adquireix unes dimensions extraordinàries quan es posa l'atenció en el fet que l'adaptació psicosocial comporta una sèrie il·limitada d'exigències adaptatives psicobiològiques; és a dir, imposa uns condicionaments

concrets segons cada cultura o grup. Aquesta adaptació esdevé clarament manifesta quan s'observa el paper mediador del llenguatge que actua com a base elemental de condicionaments.

Viure en societat comporta, primer de tot, un conjunt d'hàbits i criteris que signifiquen que cada individu que viu en societat ha de realitzar determinades adaptacions psicobiològiques, les quals van més enllà i amplien de forma il·limitada, com dèiem, el ja ampli ventall d'adaptacions descrites o suggerides anteriorment.

En primer lloc, l'existència d'un univers de convencions socials fa que es donin determinats condicionaments que s'afegeixen als que tenen els animals que no viuen en domesticació. Un exemple clar és que els hàbits d'un grup, en la mesura que siguin estables, comporten un condicionament temporal. Tothom pot constatar que tenim gana o son a determinades hores, sobre la base dels criteris socials d'alimentació i cicle d'activitat-descans. Atenent al condicionament modal, són il·limitats els estímuls que poden esdevenir condicionats, per l'efecte dels criteris socials d'educació i ensinistrament. En gran part, molts dels experiments de Pavlov i seguidors empraven estímuls que ja posaven de manifest la socialització del condicionament. El so de la campana o del metrònom com a estímuls condicionats són bons exemples de l'arbitrarietat –com a definitòria de la convenció social– en l'elecció dels elements del camp psicobiològic. De fet, s'haurien pogut fer servir paraules com a estímuls condicionats i això no hauria canviat en res el fet fonamental d'estar descrivint l'adaptació psicobiològica. Això suggereix quelcom transcendent: qualsevol element d'un camp psicosocial ho pot ser **a la vegada** d'un camp psicobiològic. Una paraula o un so o un gest poden ser l'element d'un camp d'enteniment i a la vegada d'un camp de condicionament. Així, dir: “No toquis!” pot comportar quedar –se quiet i tenir una certa resposta condicionada de por. Això és el que succeeix en la majoria d'instruccions sobre els perills del foc, els vidres, les cafeteres quan estan al foc, les joies i objectes delicats, etc. Altres proposicions actuen de forma més mitjancera: “Si menges això et farà mal de panxa”. Aquesta és una instrucció típica i exemplar pel fet que estableix un enteniment, integrant una resposta condicionada negativa. No cal dir que, amb aquest mateix esquema, s'estableixen “actituds racials” com quan es diu: “Els negres fan pudor” o “actituds comercials” quan es presenta una beguda acompanyada d'un organisme amb atractiu sexual.

La transcendència d'aquesta integració arriba al seu màxim quan s'observa el paper del llenguatge referencial sobre el funcionalisme orgànic i, en concret, en l'establiment de reaccions patològiques. Les investigacions sobre aquest tema comporten terminologies diferenciades però tanmateix totes indiquen que el que un individu refereix o pensa, –bàsicament d'acord amb el que el seu medi cultural li ha ensenyat– determina eficientment l'aparició del trastorn orgànic i la seva eventual desaparició si canvien aquelles referències i pensaments. És per aquesta raó que el concepte de “cognició” ha esdevingut tan rellevant en la pràctica mèdica actual. Bayés (1984) sota el títol “Cognición y salud” aporta dades que demostren a bastament la importància de l'activitat lingüística referencial en la regulació i alteració del funcionalisme orgànic i molt concretament en la generació de malalties com el càncer. Penzo (1989), en una altra exemplificació, destaca concretament

com l'aproximació teòrica més actual i completa al dolor crònic comporta tenir en compte els reports verbals i les valoracions subjectives, ultra la consideració dels components reactius i de condicionaments més bàsics. Una visió més radical de la relació entre el parlar i la malaltia ve suggerida pel treball de Contreras (1994) en què es destaca la profunda influència que el dualisme ment-cos estableix tant sobre la concepció del que és la malaltia com el seu marcat caràcter cognoscitiu.

Integració psicosocial i psicofísica. Moltes cadenes motores són cadenes construïdes per la necessitat d'adaptar-se perceptivament a universos convencionals socials. Pujar i baixar escales, prémer un interruptor, conduir una bicicleta o fer anar qualsevol màquina, són exemples pregons de l'existència de cadenes perceptivo-motrius que es donen per les exigències socials d'adaptació física. Hi podríem afegir tots els repertoris de vestir-se i despullar-se, cordar-se les sabates, fer-se el nus de la corbata; puntejar, tallar, resseguir, com a tasques perceptivo-motrius a l'escola i tot el bastíssim univers dels aprenentatges esportius i de l'activitat física en general. Totes aquestes activitats s'organitzen amb la intermediació referencial o requerint la imitació i expliciten a bastament de quina manera el parlar i el percebre s'integren en les situacions concretes.

Hi ha dues aportacions de caire experimental que voldríem referir per il·lustrar el fet que el parlar comporta una intervenció de les adaptacions psicofísiques i que ho fa en aspectes tant de facilitar l'establiment d'una orientació com d'incidir en el grau d'ajustament.

Lúria (1974) reporta un conjunt d'experiments en els quals el llenguatge referencial possibilita orientacions perceptives. Aquestes són les seves conclusions:

"El llenguatge, pel fet d'ajudar a definir els senyals necessaris, modifica substancialment la percepció del nen i facilita l'elaboració d'un sistema estable d'associacions diferencials" (p. 24).

Els treballs en què es basa Lúria per concloure d'aquesta manera no són de fàcil accés. Això no obstant, en un treball realitzat per nosaltres (Roca, De Gracia i Martínez, 1988) vàrem poder constatar aquella conclusió general. En aquest sentit, vàrem prendre el Temps de Reacció en nens de diferents edats (5, 7, 13 i 20 anys). Després de constatar que el TR evolucionava de més llarg a més curt, correlacionant amb l'edat, també vam observar que si prèviament es feia una descripció del funcionament de l'aparell, es determinava el senyal d'alerta i es donaven instruccions de pensar només en l'agulla del cronòmetre, el TR es reduïa extraordinàriament. Quan el mateix treball es feia amb noies –normalment més lentes que els nois– i d'entre elles s'escollien les més lentes, aquestes arribaven a latències nítidament per sota de la norma de la població de referència i del que és habitual, fins i tot en relació al sexe masculí.

Un treball de Gibson i Gibson (1955), que també serví de desencadenant del treball anterior, il·lustra aquest fet general de la integració psicosocial i psicofísica, donant compte de la millora en el grau d'ajustament perceptiu per la intervenció lingüística. En aquell treball es va mostrar com el fet de disposar d'un sistema de referenciacions lingüístiques comportava una millora en el rendiment de discriminació o resolució perceptiva. En efecte, el judici d'igualtat o diferència d'un gargot en relació a la mostra es veia facilitat quan els subjectes en

podien descriure característiques (invertit, massa allargat, etc.). Evidentment, els adults que disposaven d'un repertori referenciator, obtenien uns resultats millors que els infants.

Les anomenades "regles mnemotècniques" són un exemple pregon de com una referenciació lingüística pot facilitar una execució perceptiva. Alguns nusos, com l'As de Guia, es poden aprendre més fàcilment si es disposa d'un repertori com aquest: "La serp surt del llac, es cargola a l'arbre i torna al llac".

D'altra banda, dins la psicologia social, i des d'antic (veure Klineberg, 1954/1973), s'ha fet ressò d'uns experiments que tenen en comú el fet que l'adaptació psicosocial comporta alteracions psicofísiques. Dintre dels experiments més citats hi ha el que mostra com el valor de canvi d'una moneda afectava un judici de mida. És a dir, quan una moneda es presentava amb una inscripció d'un valor superior a una altra – inscripció lligada a una mida superior en les condicions habituals del seu ús – aquella era vista com de mida més gran tot i ser ambdues iguals. Treballs com aquell han donat peu a una polèmica sobre la determinació social o no de la percepció. Polèmica encara viva en què grans autors psicològics com Gibson (Costall i Still, 1989) s'han debatut. Entenem, en aquest sentit, que l'adaptació psicosocial i psicofísica són dues finalitats adaptatives diferenciades però que en la història individual i l'experiència de cada individu es poden donar de forma integrada, de manera que es produeixin no només facilitacions de l'orientació perceptiva, sinó també constàncies i configuracions perceptives lligades a les paraules. En tot cas, la integració de les finalitats adaptatives no ha de comportar un aiguabarreig psicològic ni, sobretot, donar novament als fenòmens il·lusoris més rellevància de la que es mereixen. Són situacions singulars que mostren extrems en la integració psicològica però que, en si mateixos, no constitueixen cap clau d'interpretació especial.

Un tema destacable per la seva transcendència en el procés d'humanització és l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. En la nostra perspectiva pensem que és un cas també d'integració de finalitats ja que inicialment llegir i escriure són cadenes perceptives o perceptivo-motrius i posteriorment esdevenen cadenes entenimentades. El pas de la lectura com a automatisme, a la l'anomenada lectura "comprensiva" que refereixen els mestres s'ha d'entendre com un pas de l'ajust perceptiu a l'ajust social, més enllà totes les complexitats i interferències individuals que es puguin donar.

No cal dir que, de manera exemplar i extensible a totes les altres integracions, les variacions quantitatives en la força de l'hàbit de lectura o escriptura o, en el seu cas, d'enteniment i interpretació, ha de constituir la culminació del procés d'explicació de les diferències individuals. En totes les situacions psicològiques concretes, amb integració de finalitats o no, hi ha formes concretes d'ajust i variacions en aquest ajust. I és en aquesta anàlisi de la integració i variació individual del comportament psíquic on resideix la possibilitat d'explicació última de les diferències individuals.